

Marcin Gładki

***Wielokulturowa osada na stan. 13 w miejscowości Frąca
(AUT A1 – 76), gm. Smętowo, woj. pomorskie.***

Stanowisko 13 w miejscowości Frąca, gm. Smętowo, woj. pomorskie położone jest na południowo-wschodnim skraju równinno-sandrowej części Pojezierza Kaszubskiego, na kulminacji i stokach wzgórza morenowego, usytuowanego w dolinie niewielkiego, dziś już zmeliorowanego cieku wodnego biegnącego równoleżnikowo na osi wschód – zachód (ryc. 1).

Odkryte zostało w roku 1992 podczas archeologicznych badań powierzchniowych prowadzonych przez mgr Krzysztofa Godona z Muzeum Archeologicznego w Gdańsku na obszarze AZP 25 – 44. Powierzchnię stanowiska określono na ok. 5 ha, a chronologię na podstawie znalezionej materiału zabytkowego na wczesne i późne średniowiecze. Pojedyncze fragmenty naczyń wskazywały na śladowe osadnictwo na stanowisku w pradziejach.

Weryfikację powierzchniową stanowiska przeprowadzono przy okazji kwalifikacji do szerokopłaszczyznowych badań wykopaliskowych na obszarze kolizji z przebiegiem autostrady A1. Obszar kolizji określono na 100 arów.

Ratownicze badania archeologiczne na stan. 13 w m. Frąca przeprowadziła na zlecenie Muzeum Archeologicznego w Gdańsku ekspedycja archeologiczna Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie pod kierownictwem mgr Marcina Gładkiego.

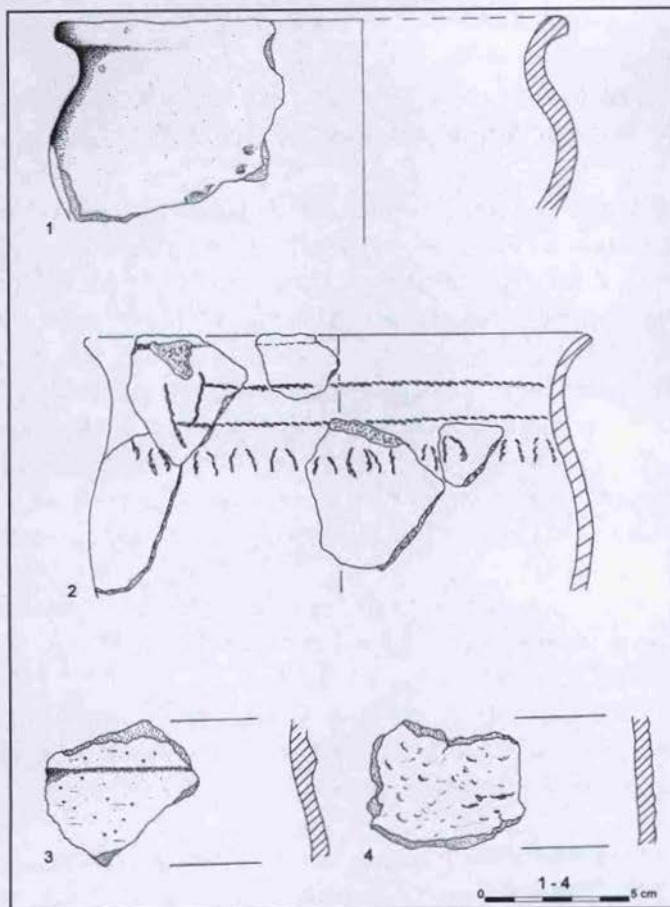
W dniach od 18.06 do 29.08.2003 przebadano obszar o łącznej powierzchni 150 arów i odkryto 390 obiektów archeologicznych (ryc. 2*) datowanych na wczesną epokę brązu (1), wczesną epokę żelaza (3), wczesne i późne średniowiecze (16) oraz okres nowożytny (1). Chronologii pozostałych 369 nie udało się ustalić ze względu na brak materiałów zabytkowych. Łącznie z wypełnisk obiektów pozyskano 2140 fragmentów ceramiki i 5 zabytków wydzielonych.

Wczesna epoka brązu (HT1)

Materiały z omawianej fazy pochodzą z pojedynczej, owalnej w planie jamy gospodarczej (ob. 46) o wymiarach 1, 2 x 1 m, miąższości 0, 3 m, położonej w południowo – wschodniej części stanowiska. W jednorodnym wypełnisku obiektu, złożonym z warstwy szarej próchnicy, odkryto 72 fragmenty naczyń glinianych należących do trzech garnków esowatych (ryc. 3: 1), w tym pojedynczego zdobionego listwą plastyczną (ryc. 3: 3, 4) oraz ornamentem sznurowym w układzie geometrycznym (ryc. 3: 2).

Najlepsze analogie do zespołu naczyń z obiektu 46 pochodzą z materiałów charakterystycznych dla HT1 (tj. horyzontu trzcinieckiego). Do form najbardziej rozpo-

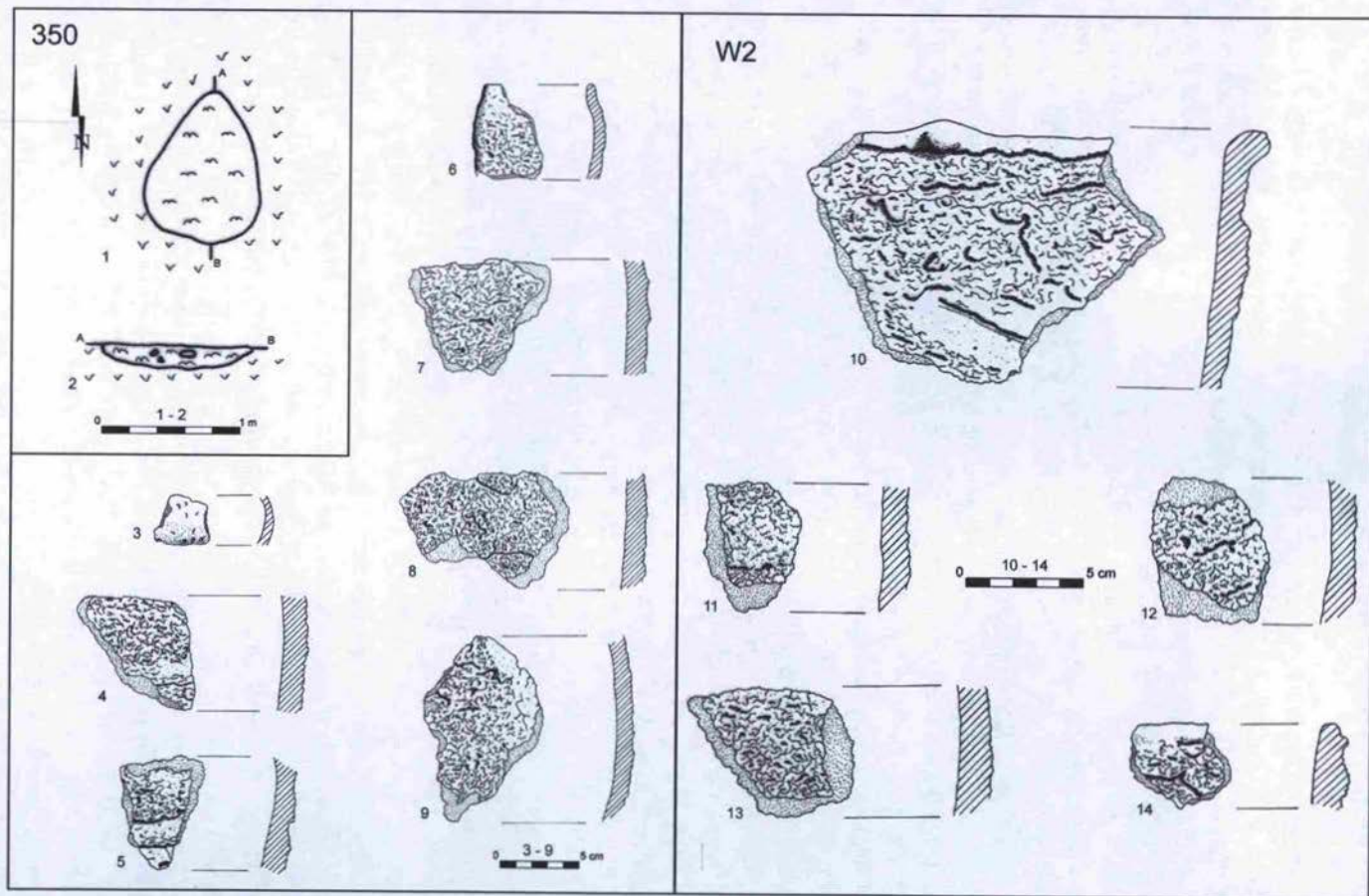
Ryciny w tekście zaznaczone (*) obejmują ryciny, znajdujące się "pod opaską" przy końcu danego tomu, a oznaczone (**) - publikowane są w końcowej, kolorowej części tomu.

Ryc. 3. Frąca, stan. 13.
Naczynia z wypełniska
obiektu 46.

wszecznionych w tym okresie należą garnki profilowane esowato o zaokrąglonych krawędziach, zdobione listwami plastycznymi bądź pozbawione ornamentu. Analogiczne formy pochodzą z cmentarzyska w Bożejewicach, woj. kujawsko-pomorskie (P. Makarowicz 1998: ryc.1 6, 7) czy osady w Biskupinie, pow. Żnin.

Nietypowy dla omawianej fazy jest obecny na jednym z naczyń ornament sznurowy w układzie geometrycznym. Pod względem formalnym zbliżony jest do ornamentyki charakterystycznej dla późnych faz kultury niemeńskiej i grupy Linin. Wpływy tych kultur widoczne są zarówno w materiałach kultury amfor kulistych, jak i w kulturze iwieńskiej. Za ich pośrednictwem tradycje te kontynuowały postiwieńskie i trzcinieckie ugrupowania z HT 1 (M. Gaździk, B. Józwiak 2001, s. 112).

Ryc. 4. Frąca, stan. 13. Plan i profil (1, 2) oraz naczynia z wypełniska obiektu 350 (3 – 9) warstwy 2 (10 – 14)

Wczesna epoka żelaza – kultura pomorska (HaD – wczesny okres lateński)

Osadnictwo kultury pomorskiej reprezentowane jest przez materiały z trzech obiektów ulokowanych w północnej części stanowiska oraz stosunkowo liczne za- bytki pozyskane z warstw kulturowych. Odkryte obiekty nieruchome interpreto- wać można jako pozostałości jam gospodarczych (ob. 256, 350) oraz pojedynczej półziemianki mieszkalnej (ob. 254) o wymiarach 3,1 x 1,2 m i miąższości 0,49 m. Owalne w zarysie jamy, o długości od 0,65 do 1,6 m, szerokości nie przekraczającej 0,8 m i miąższości do 0,25 m, posiadały jednorodne wypełnisko złożone z brunatnej próchnicy przesyconej szczątkami organicznymi. Z obiektów oraz warstw kulturo- wych pozyskano 209 fragmentów naczyń glinianych należących w zdecydowanej większości do trzech typów garnków jajowatych (ryc. 4: 6, 14), miniaturowego kub- ka zdobionego ornamentem rytym w układzie geometrycznym (ryc. 4: 3) oraz miski z guzkiem przy krawędzi (ryc. 4: 10).

Garnki jajowate występują powszechnie na stanowiskach z epoki brązu i wcze- snej epoki żelaza na obszarze ziem Polski stanowiąc trzon naczyń kuchennych wy- stępujących w obrębie osad.

Niezadowalający stopień rozpoznania osad kultury pomorskiej, jednostki takso- nomicznej zasiedlającej obszar Pomorza we wczesnej epoce żelaza, nie pozwala na datowanie tego typu naczyń na podstawie materiałów z obszaru dorzecza Dolnej Wisły. Zdecydowanie większa ilość przebadanych osad z terenów Polski północnej, które dostarczyć mogą przesłanek do datowania zespołów z omawianego stano- wiska pochodzi z Warmii i Mazur zasiedlonych od schyłku okresu halsztackiego po schyłek okresu lateńskiego przez ludność kultury kurhanów zachodniobałtyjskich.

Analogiczne naczynia wystąpiły w obrębie większości stanowisk osadniczych kultury kurhanów zachodniobałtyjskich. Dostarczyły ich zespoły z osiedli obronnych w Jeziorku, Tolkmnicku (J. Antoniewicz 1964, s. 65–69, 82), czy osiedli nawodnych w Orzyszu, Skomacku Wielkim (K. O. Rossius 1933, s. 45–46). Prezentowane na- czynia należą również do powszechnych typów ceramiki w ościennych zespołach kulturowych. Najwyraźniej uwidacznia się to w przypadku kultury pomorskiej i gro- bów kloszowych. Naczynia te występują zarówno na Mazowszu, jak i w Małopolsce wschodniej we wszystkich fazach wczesnej epoki żelaza, co uniemożliwia ich precy- zyjne datowanie.

Odkryty w obiekcie 350 fragment kubka pod względem stylistycznym nawiązuje do egzemplarzy o smukłych stożkowatych szyjach, nisko umieszczonych załomach brzuśców zdobionych pasami ornamentów rytym w układach geometrycznych oraz podobnie zdobionych niewielkich czarek i czerpaków, charakterystycznych dla wcze- snej epoki żelaza dorzecza Odry i Wisły.

Omawiane naczynia występują licznie w zespołach grobowych kultury pomor- skiej na obszarze Mazowsza, Polski Środkowej i północnej Małopolski. Na okres HaD

datować można egzemplarze z cmentarzysk w Wieliszewie, Radwankowie–Kosumcach, woj. mazowieckie (M. Andrzejowska 1995, s. 134–137). Na wczesny okres lateński datowane są egzemplarze z Polski Środkowej (I. Jadczykowa 1995, s. 150).

W północnej Małopolsce prezentowane naczynia odkryto na cmentarzysku w Korytnicy, woj. świętokrzyskie (gr. 13, 34, 50. Zob. J. Arct, A. Matoga 1995, s. 176 – 178). Datowanie omawianych naczyń w obrębie stanowiska określić należy na schyłek HaD ze względu na obecność w zespołach grobowych późnohalsztackiej zapinki bębnekowej.

Liczne przykłady podobnych form naczyń odnaleźć można również wśród materiałów zabytkowych kultury kurhanów zachodniobałtyjskich. Ze stanowiska II w Wyszemborku, woj. warmińsko–mazurskie pochodzi 11 naczyń omawianego typu (M. Gładki 2003, s. 26), gdzie datowane są na wczesny i środkowy okres lateński. Na okres HaD datować można egzemplarze z osad w Starzykowie Małym (W. Heym 1937) i Pleśnie (K. O. Rossius 1933, s. 35–36), woj. warmińsko–mazurskie.

Analogicznie przedstawia się problematyka datowania pojedynczego fragmentu misy z guzkiem nawiązującej do głębokich mis zdobionych na krawędziach wylewu kombinacjami pojedynczych, podwójnych, a czasem potrójnych guzów plastycznych. W świetle dostępnych materiałów porównawczych ich datowanie, w środowisku kultury pomorskiej nie wykracza poza wczesny i środkowy okres lateński.

Przeprowadzona analiza chronologiczna pozwala ogólnie datować ślady osadnictwa kultury pomorskiej na okres HaD – wczesny okres lateński. Brak wyznaczników chronologicznych uniemożliwia wyróżnienie precyzyjnych faz chronologii względnej osady.

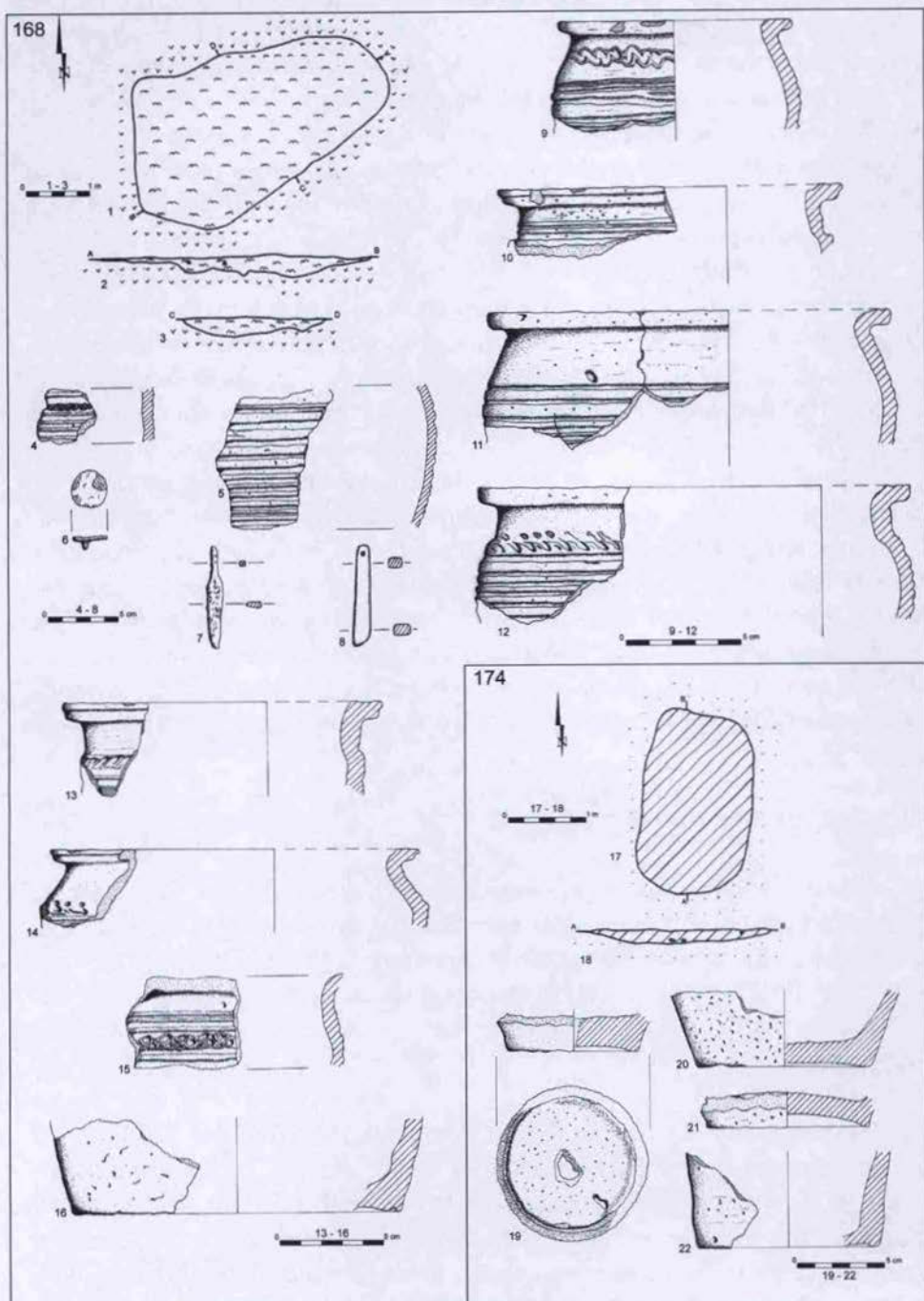
Wczesne średniowiecze

Spośród wszystkich obiektów zarejestrowanych w trakcie badań na stanowisku 13 we Frący, 16 poprzez obecność materiałów zabytkowych wiązać można w sposób pewny z osadnictwem wczesnośredniowiecznym. Wśród nich wyróżnić można 9 palenisk, 3 półziemianki, 3 jamy gospodarcze i jamę wędzarniczą.

Półziemianki

Do omawianego typu zakwalifikować możemy obiekty 166, 168 i 306.

Półziemianka nr 306, o wymiarach 5,9 x 2,64 m, w przekroju nieckowata o płaskim dnie, wyraźnie zagłębiona w części centralnej do głębokości 0,54 m. posiadała niejednorodne, dwuwarstwowe wypełnisko. Na obrzeżach obiektu i w jego partii stropowej zalegała warstwa szarego piasku. W partii spągowej w zgłębieniu niecki obiektu widoczna była warstwa piasku intensywnie przesyconego spalenizną. Ten charakterystyczny układ warstw wskazuje na zawalenie się drewnianej konstrukcji dachu przykrywającego domostwo w wyniku pożaru. Z podobną sytuacją mamy do

Ryc. 5. Frąca, stan. 13. Plany i profile obiektów 168 (1-3), 174 (17, 18) oraz guz brązowy (6), nóż żelazny (7), oselka kamienna (8), naczynia z wypełnisk obiektów 168 (4, 5, 9-16) i 174 (19-22).

czynienia w przypadku półziemianki nr 168 w planie nieregularnej, wydłużonej na osi NE – SW o wymiarach 4,46 x 2,34 m, w przekroju nieckowatej o płaskim dnie zagłębionej w części WE do głębokości 0,32 m (ryc. 5: 1–3). Świadectwem pożaru jest w tym przypadku zalegająca w partii spągowej 5 cm miąższości warstwa spalenizny. Oba domostwa charakteryzuje zbliżona konstrukcja. Były one zagłębione do poziomu 15 cm od powierzchni gruntu. Widoczne w obu przypadkach wyraźne zagłębienia w dnie chat stanowią pozostałości przydomowych schowków – jam gospodarczych. W ich obrębie zarejestrowano większość pochodzącego z domostw materiału zabytkowego.

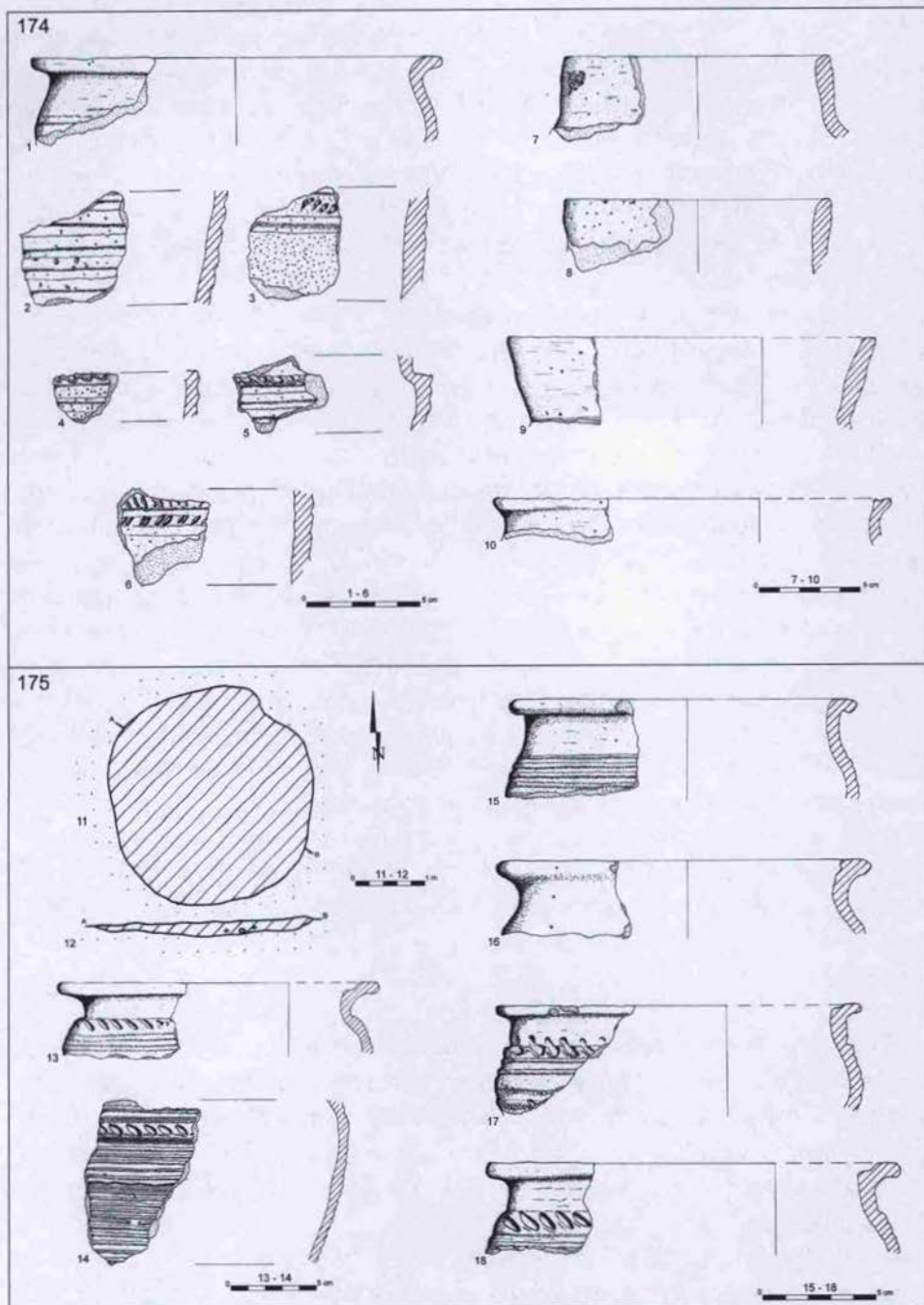
Odmianą konstrukcję posiada półziemianka nr 166 w planie owalna, wydłużona na osi NS o wymiarach 5,5 x 2 m. W przekroju nieckowata o płaskim dnie, zagłębiona w części centralnej do głębokości 0,44 m. Na obrzeżach obiektu i w jego partii stropowej zalegała warstwa szarego piasku. W partii spągowej widoczna była warstwa piasku intensywnie przesyconego spalenizną świadcząca o gwałtownym pożarze. Omawiane domostwo było zdecydowanie bardziej zagłębione (44 cm od powierzchni gruntu) od pozostałych i nie posiadało charakterystycznej jamy przydomowej. W części południowej półziemianki odkryto nieregularne skupisko przepalonych otoczków (wym. 1,5 x 1,5 m) tworzące niewielki bruk służący zapewne celom gospodarczym. W centralnej części chaty tkwiły bezładnie duże, częściowo zwietrzałe i nadpalone połupane większe bloki granitowe stanowiące pozostałość zawalonego, umocnionego kamieniami przyziemia domostwa.

Przestrzeń mieszkalna odkrytego fragmentu wczesnośredniowiecznej osady ograniczała się do obszaru o powierzchni 130 m². Domostwa–ziemianki rozlokowano w układzie odwróconej litery C w odległościach od 1,5 do 4 m od siebie (patrz plan zbiorczy z rozwarstwieniem funkcjonalnym). Omawiany układ utworzył niewielkie wewnętrzne podwórze od strony zachodniej o powierzchni blisko 40 m². W sąsiedztwie domostw zarejestrowano jedynie 2 satelitarne paleniska (138, 289).

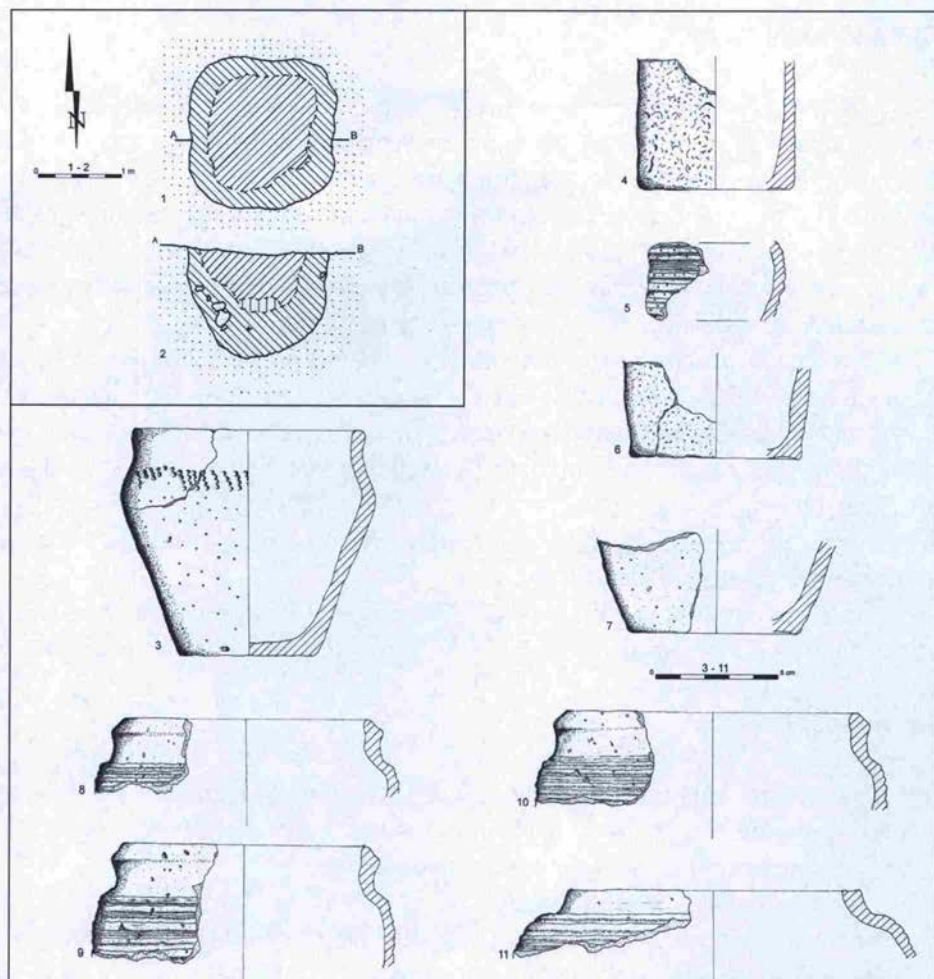
Paleniska

Do omawianego typu zaklasyfikować możemy 9 obiektów: 138, 174, 175, 289, 307, 308, 309, 310 i 311. W analizowanym zbiorze obiektów wyróżnić można dwa podstawowe typy. Do pierwszego zakwalifikować należy obiekty o powierzchni od 3 do 7 m²: 138, 174 (ryc. 5: 17, 18), 175 (ryc. 6: 11, 12), 289, 311. Dla typu drugiego charakterystyczne są paleniska nr 124, 307, 308, i 310 o powierzchni w granicach od 0,4 do 2 m².

Wszystkie zarejestrowane w czasie badań paleniska wczesnośredniowieczne to konstrukcje nietrwałe wykorzystywane okazjonalnie przez krótki okres czasu. Ich budowa ograniczała się do wykopania płaskiej niecki o miąższości nie przekraczającej z reguły 20 cm głębokości. Jedynie w przypadku obiektu 307 stwierdzono obecność otoczków stanowiących pozostałość kamiennej wykładki. Paleniska duże (138, 174,

Ryc. 6. Frańca, stan. 13. Plan i profil obiektu 175 (11 – 12), 174 oraz naczynia z wypełnisk obiektów 174 (1 – 10) i 175 (13 – 16).

Ryc. 7. Frąca, stan. 13. Plan i profil (1 – 2), 174 oraz naczynia z wypełniska obiektu 39 (3 – 11).

175, 289) wykorzystywane były również wtórnie jako jamy śmietniskowe. Świadectwem tego są znalezione w ich wypełniskach duże ilości naczyń glinianych pochodzących z kilku czy nawet kilkunastu naczyń. Obiekty mniejsze, znacznie uboższe w materiałach zabytkowe, pełniły jedynie doraźne funkcje gospodarcze.

Paleniska wczesnośredniowieczne tworzą charakterystyczny układ przestrzenny w postaci wyraźnego zgrupowania. W jego obrębie poszczególne obiekty rozmieszczone są odległościach od 1,5 do 3,5 m od siebie. Cała struktura oddalona jest ze względów bezpieczeństwa od strefy mieszkalnej o blisko 30 m. Najbliżej domostw w odległości 6 i 20 m położone są dwa peryferyjne paleniska (138, 289). W odległości 6 m od zachodniej grupy palenisk umiejscowiono studnię. Układ ten był dogodny zarówno ze względów bezpieczeństwa jak i ułatwiał czynności gospodarcze.

Jama wędzarnicza

Jedynym przykładem jamy wędzarniczej jest położony we wschodniej części stanowiska obiekt 39 w zarysie nieregularny, zbliżony do prostokątnego o wymiarach 1,82 x 1,71 m, w przekroju U – kształtny o miąższości 1,18 m. W części środkowej obiektu do głęb. 0,5 m zalegała warstwa ciemnoszarego piasku przesyconego spalenizną. W spągowej części obiektu zlokalizowano skupisko intensywnej spalenizny i węgli drzewnych. Na obrzeżach i w spągowej części niecki obiektu zaobserwowano jasnoszarą warstwę piasku zawierającą nieliczne kamienie.

Na wyłożonym kamieniami dnie obiektu umiejscowiono palenisko, które ze względu na głębokość jamy były dobrze chronione przed wiatrem. Obecność piasku przesyconego spalenizną w stropie obiektu stanowi pozostałość zawałonego w wyniku pożaru zadaszania, co dodatkowo chroniło źródło ognia przed czynnikami atmosferycznymi.

Zabiegi te umożliwiały długotrwałe utrzymywanie żaru i dymu niezbędnego w procesie wędzenia czy pieczenia.

Funkcję obiektu potwierdza również jego położenie w odległości 40 m od strefy mieszkalnej na obrzeżu osady.

Jamy gospodarcze

Na obszarze stanowiska wyróżniono 3 wczesnośredniowieczne jamy gospodarcze. Są to obiekty znajdujące się w bliskim sąsiedztwie o numerach 142, 143 i 165. Prezentowane jamy charakteryzuje następujące cechy:

- lekko wydłużony, owalny kształt
- przekrój pionowy nieregularny, V- kształtny lub nieckowaty
- jednorodne szare i ciemnoszare wypełnisko, złożone z piasku
- wymiary od 82 x 52 cm, poprzez 120 x 64 cm, aż do 166 x 36 cm
- miąższość od 30 do 40 cm.

Omawiane jamy służyły jedynie doraźnym celom gospodarczym związanym z krótkotrwałym przechowywaniem żywności czy ziarna. Ich konstrukcja, analogicznie jak w przypadku większości palenisk, ograniczała się jedynie do wykopania nieregularnej niecki o głębokości dochodzącej do 40 cm. Wszystkie jamy rozmieszczone są z dala od domostw, a dwie z nich zlokalizowano w pobliżu paleniska nr 138.

Z omawianych obiektów pozyskano liczne materiały ruchome. Wśród 1759 fragmentów naczyń dominują garnki należące do siedmiu typów stylistycznych i trzech wyraźnie odmiennych grup technologicznych, zdobione dookołnymi żłobkami oraz wieloma odmianami ornamentów strefowych i linii falistych (ryc. 5: 4, 5, 9–16, 19–22; ryc. 6: 1–10, 13–18; ryc. 7: 3–11).

Zabytki wydzielone reprezentuje pojedynczy nożyk żelazny o podłużnym ostrzu, miniaturowa oselka z otworkiem wykonana z łupku kwarcytowego oraz pojedynczy guz brązowy (ryc. 5: 6–8).

Naczynia oraz pozostałe prezentowane przedmioty należą do najpowszechniejszych form datowanych na późne fazy wczesnego średniowiecza (XII – XIII w.). Z obszaru ziemi chełmińskiej licznych analogii dostarczyły materiały z osady w Brodnicy–Michałowie (K. Grążawski, P. Kołosowski 2001, s. 296). Z terenu Pomorza analogiczne formy pochodzą z grodzisk w Topolnie (E. Kuszewska 1965, s. 238), Chmielnie (B. Lepówna, Z. Ratajczyk 1995, s. 235), Waćmierku (M. Haftka 1988, s. 181), Gniewie (E. Choińska–Bochdan 1990, s. 84). Na terenie Wielkopolski omawiane naczynia wystąpiły na osadach w Wenecji, st. 6 (SiM VII, s. 162), Wesołkach, st. 4 (SiM VII, s. 168), Wieleniu Północnym (SiM VII, s. 180), gdzie datowano je na fazy D – E. Formy te występują równie licznie na Mazowszu. Z tego obszaru znamy je z osad w Ruścu, st. 2 (A. Jaremek 1999, ryc. 3: 4; ryc. 4: 1), Bródnie Starym, st. 1 (A. Jaremek 2002a, ryc. 5: 1, 2), czy Wierzbinie, st. 17 (A. Jaremek 2002b, ryc. 4: 1, 3, 5, 6). Datowanie w/w osad pokrywa się z chronologią st. 13 we Frący i nie wykracza poza XI i XII w.

Analiza chronologiczna materiałów ruchomych nie pozwala na wyodrębnienie ścisłych faz chronologii funkcjonowania osady. Za najstarszy zespół uznać należy obiekt 39 wyznaczający zapewne początki funkcjonowania osady (ryc. 7). Pozyskane z jego wypełniska naczynia reprezentują zarówno typy archaiczne (ryc. 7: 3), których datowanie sięga X wieku, jak i o XI i ewentualnie XII – wiecznej metryce.

Materiały z pozostałych obiektów reprezentują bardzo wyraźnie XI i XII – wieczny model kulturowy (ryc. 5: 9–16, 6: 1: 10). Przyjąć więc należy, iż na tą fazę przypada moment największego rozwoju osadnictwa na obszarze stanowiska.

Datowanie schyłku funkcjonowania osady odnieść należy już zapewne do wieku XIII. Świadczą o tym formy ceramiczne z obiektu 175 (ryc. 6: 13–18), 289 i 138.

Podsumowanie

Na obszarze stanowiska 76 mamy do czynienia z występowaniem następujących faz osadniczych:

1. I fazę osadniczą tworzy zespół zabytków obiektu 46 związany ze śladami penetracji obszaru stanowiska przez ludność kultury trzcinieckiej – datowany na HT1 – 1950/1900 – 1750/1700 p.n.e.).
2. II faza związana jest z funkcjonowaniem krótkotrwałej osady kultury pomorskiej z wczesnej epoki żelaza datowanej na HaD – okres lateński.
3. Najbardziej reprezentatywna dla rozwoju stanowiska jest III faza osadnicza związana z funkcjonowaniem osady otwartej z późnych faz wczesnego średniowiecza, datowanej na wieki XI – XII/XIII.

Bibliografia

Andrzejowska M.

1995 Ponowne spojrzenie na kwestię periodyzacji cmentarzysk kloszowych z Mazowsza i Podlasia, [w:] *Kultura pomorska i grobów kloszowych. Razem czy osobno?*, Warszawa, s. 127 – 141.

Antoniewicz J.

1995 Osiedla obronne okresu wczesnożelaznego w Prusach, „*Światowit*”, t. 25, s. 5 – 211.

Arct J., Matoga A.

1995 Korytnica znana i nieznaną, [w:] *Kultura pomorska i grobów kloszowych. Razem czy osobno?*, s. 127 – 141.

Choińska E.

1971 Końcowe wyniki badań prowadzonych na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Topolnie pow. Świecie n/Wisłą, „*Pomorania Antiqua*”, t. IV, s. 392 – 409.

Choińska-Bochdan E.

1990 Z badań nad początkami Gniewu nad Wisłą, „*Pomorania Antiqua*”, t. XIV, s. 84 – 85.

Gaździk M., Józwiak B.

2001 Społeczności subneolityczne na Niżu Polskim w międzyrzeczu Odry i Wisły, [w:] *Od neolityzacji do początków epoki brązu*, Poznań, s. 99 – 121.

Gładki M.

2003 Osada i miejsce kultu ludności kultury kurhanów zachodniobałtyjskich na stan. II w Wyszemborku, pow. Mrągowo w świetle badań wykopaliskowych lat 1995 – 1997, *Studia Galindzkie t. I*, Warszawa, s. 13 – 62.

Grażawski K., Kołosowski P.

2001 Wczesnośredniowieczny kompleks osadniczy w Brodnicy-Michałowie w świetle dotychczasowych badań archeologicznych, „*Pomorania Antiqua*”, t. XVIII, s. 296 – 301.

Haftka M.

1988 Grodzisko w Waćmierku, gm. Tczew, „*Pomorania Antiqua*”, t. XIII, s. 180 – 185.

Heym W.

1937 Eine baltische Siedlung der frühen Eisenzeit am „Kleinen See“ bei Kl. Starkenau (Westpreussen), „*Mannus*”, t. 29, s. 3 – 52.

Jadczykowa I.

- 1995 Lateńska faza kultury pomorskiej w Polsce Środkowej, [w:] Kultura pomorska i grobów kloszowych. Razem czy osobno?, s. 141 – 159.

Jaremek A.

- 1999 Materiały wczesnośredniowieczne ze st. II w Ruścu, gm. Nadarzyn, woj. mazowieckie, „Światowit”, t. III (XLIV), fasc. B, s. 27 – 41.
- 2002a Bródno Stare st. 1 – wstępne wyniki badań osady wczesnośredniowiecznej, „Światowit”, t. IV (XLV), fasc. B, s. 57 – 68.
- 2002b Materiały z osady wczesnośredniowiecznej Wierzbiny, woj. mazowieckie st. AZP 56 – 64/17, „Światowit”, t. IV (XLV), fasc. B, s. 79 – 86.

Kuszeńska E.

- 1965 Tymczasowe wyniki badań na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Topolnie, pow. Świecie n/Wisłą, „Pomorania Antiqua”, t. I, s. 238 – 247.

Lepówna B.

- 1971 Z badań nad ceramiką w grodzie gdańskim w X – XIII w., „Pomorania Antiqua”, t. III, s. 288 – 295.
- 1995 Lepówna B., Ratajczyk Z.
Najnowsze wyniki badań ratowniczych na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Chmielnie, woj. gdańskie w 1994 roku, „Pomorania Antiqua”, t. XVI, s. 232 – 251.

Makarowicz P.

- 1988 Kujawski nurt trzcinieckiego kręgu kulturowego – podstawy taksonomiczne, [w:] Trzciniec – system kulturowy czy interkulturowy proces?, Poznań, s. 33 – 61.

Rossius K. O.

- 1933 Die sogenannten Pfahlbauten Ostpreussens, „Praehistorische Zeitschrift”, t. 24, s. 22 – 95.

SiM

- 1995 Studia i materiały do dziejów Wielkopolski wczesnohistorycznej, t. VII, Poznań – Toruń.

Marcin Gładki

Multicultural settlement at site 13 in Frąca (AUT A1 – 76), Smętowo commune, Pomerania province.

Summary

Site 13 in Frąca, Smętowo commune, Pomerania province, is situated on the SE edge of flat-outwash part of Kashubian Lakeland, on the top part and slopes of a morainal hill located in the valley of not large watercourse running on the East – West axis (Fig. 1**).

Archaeological rescue excavations at site Frąca 13 were commissioned by Gdańsk Archaeological Museum and carried out by archaeological expedition of the National Centre for Historical Monument Studies and Documentation, led by Marcin Gładki.

In the period of time between 18.06.2006 – 29.08.2006 the total area of 150 ares was excavated; 390 archaeological features were uncovered (Fig. 2*), dating from Early Bronze Age (1), Early Iron Age (3), EMA/LMA (16) and modern era (1). Chronology of the remaining 369 features, considering lack of material, was not defined. 2140 pottery units and 5 separate relics were documented.

The earliest settlement stage recognized at this site is represented by traces of campsite dated back to Early Bronze Age; some moveable material was collected (Fig. 3), typical of horizon 1 of Trzciniec culture (1950/1900 – 1750/1700 BC).

Pomerania culture settlement relics, dated to Hallstatt D – Early La Tène Period, are represented by 2 pits and single dugout. Numerous fragments of clay vessels were recovered from these features (Fig. 4).

The settlement's full bloom took place in EMA (XI – XIII c.) 1759 pottery units (Fig. 5-7) and 3 separate relics were collected from features period (dugouts, hearths, pits) and layers dated to this period.

The occurrence of such abounding EMA moveable material within this site testifies the existence of relatively large open settlement, spatially and functionally well organized.

Figures

- Fig. 1. Frąca, site 13 (AUT A1 – 76), Smętowo commune, Pomerania province. Location of the site on the A1 motorway's route.
- Fig. 2. Frąca, site 13. Joint plan of the site and chronological division. Caption: Sch. LN/ EBA – Late Neolithic/Early Bronze Age; EIA – Early Iron Age; EMA – Early Middle Ages; CU – chronologically undefined.
- Fig. 3. Frąca, site 13. Vessels recovered from feature 46.
- Fig. 4. Frąca, site 13. Plan, cross-section (1, 2), and vessels recovered from feature 350 (3 – 9) and layer 2 (10 – 14).
- Fig. 5. Frąca, site 13. Plans and cross-sections of features 168 (1 – 3), 174 (17, 18) bronze ornament (6), iron knife (7), stone whetstone (8), vessels from features 168 (4, 5, 9 – 16) and 174 (19 – 22).
- Fig. 6. Frąca, site 13. Plan and cross-section of feature 175 (11 – 12), 174; vessels from features 174 (1 – 10) and 175 (13 – 16).
- Fig. 7. Frąca, site 13. Plan and cross-section (1 – 2), 174 together with vessels from feature 39 (3 – 11).

Figures, referred to in the text as (*), are included on a separate sheets under the cover of the volume; those marked (**) are placed on colour plates at the end of the volume.